

Cuprins

<i>Cuvânt pe marginea unui model</i>	7
Gânduri despre Constantin Noica	27
Naivitatea secundă a spiritului: filosofia este cu puțință	27
Logica lui Hermes – o logică a imaginarului?.....	35
Despre logos și ispită.....	43
Un model cultural al intervalului	54
Filosofie și imaginar	79
Geneza unei școli: schiță pentru o pedagogie a imaginarului.....	79
Bachelard și Eliade: reverii și mituri cosmice	95
Antropologia imaginarului la Gilbert Durand și Mircea Eliade.....	108
Macedonski <i>redivivus</i>	135
Reverii în <i>anima</i> – poemul rozelor.....	135
Ironia poetică a morții.....	146
Thalassa, o mito-poetică a androginității.....	156

Semnele timpului	181
Cioran sau despre „degustarea” morții.....	181
I.D. Sîrbu – un sceptic ironic	187
Destinul nihilist al modernității.....	195
Addenda	217
Constantin Rădulescu-Motru: etnicul românesc și ideea europeană.....	217

Cuvânt pe marginea unui model

I-am spus „cuvânt” cu sensul de mărturie. Oamenii se jură „pe cuvânt” că se țin de adevăr. Cuvântul e „de onoare” și trebuie ținut. Mărturia devine, astfel, „adeveritoare”, e mărturisire, în sensul lui Augustin, trăire înaltă. Expresia „mărturie mincinoasă” este o *contradictio in adiecto*. E ca și cum ai spune un „adevăr mincinos”. În mărturie-mărturisire nu există trădare. „Mărturia mincinoasă” e o convenție juridică, unde sensul „onoarei” este alterat prin desemnificarea „cuvântului”, devenit vorbă în vânt, uitând de dreapta potrivire a „numelor”, cum spune Platon în *Cratylus*.

Termenul „margine” are aici sensul de circumferință, de unde poți privi centrul, modelul. Oricum s-ar învârti ea, modelul rămâne nemișcat, ca un punct fix fără de care marginea n-ar exista. Cel care privește spre model e cel care se privește pe sine prin acesta. Un fel de electron pe orbita atomului, al cărui nucleu îi determină mișcarea. Modelele sunt elemente de înălțime și de centralitate, de la primele manifestări

ale copilului cu ochii spre ceilalți (părinți, apropiați, dascăli etc.), pe care îi imită și dorește să se identifice cu ei, până la căutărilor divinului de către primul om religios. Spațiul în care se desăvârșește o hierofanie presupune un centru și o margine. Ambivalența sacrului (fascinație și teamă) nu eludează dorința de a te situa în apropierea lui, fapt ce-ți oferă siguranță, întemeiere, sens. „În apropierea lui” presupune participarea la el, voința de a accede la centru. Marginea nu este o exterioritate abstractă, ci una care își dorește un fel de intimitate cu modelul, cu centrul.

Modelul cultural uman are, în acest sens, ceva din centrul religios, înălțare, zidire. Cel ce te zidește nu e, însă, ușor de găsit. Trebuie să-i vii în întâmpinare. Nu e nici ușor de locuit în depărtarea lui apropiată, cum ar spune Noica. E ca o lumină de care trebuie să-ți ferești ochii, precum Moise. Poate că modelele umane nu au atâta strălucire, încât să te orbească. Au, însă, suficientă ca să-ți lumineze calea. Există și aici un risc, calea idolatră. Idolatria înseamnă pierdere de ființă. Cum modelul „acționează” și afectiv, cel care se apropie de el se poate și sminti. Tânăr fiind, într-o lume fără figuri tutelare, nu era atunci greu să te smintești. Focul de paie e puternic, dar se stinge repede. În spațiul gândirii trebuie să arzi mocnit, ca un vulcan. Imperativul: „Devino ceea ce ești!” cu ochii la model, e mai profitabil spiritual decât fanatismul idolatrizării și fetișizării. Din model te împărtășești, dar de el te și desparți. Te desparți de model cu el cu tot, interiorizându-l. Numai așa devii tu însuși.

Idolatrul nu se desparte de model. El îl confiscă trecându-l în egolatrie.

*

În anii aceia, Noica devenise pentru noi un model spiritual care luase forma a trei „ispite” (folosim aici înțelesul pe care-l dă filosoful) sau seducții, care sunt și cele trei trepte ale inițierii filosofice: andragogică, estetică și metafizică. Prima ispită este cea a „pedagogului” Noica, în sensul lui Platon. La începuturile devenirii *întru* filosofie aveam nevoie de o călăuză a rătăciților. Atracția era dată de „ispitele bătrâne”, cum le numea el, adică de ispitele bune. Mobilul primei „ispite” nu fusese, însă, pentru mine, *Devenirea întru ființă*, apărută în 1981, ci *Jurnalul de la Păltiniș*. Cu primele cărți ale lui Noica, de care aflasem pe la 20 de ani, n-aveam decât o foarte vagă promisiune. Cu *Jurnalul de la Păltiniș*, Noica mă încuraja să vin la întâlnire. Aici nu era vorba de idee, ci de om. E adevărat, de unul special. Reproșul pe care i l-a făcut Noica lui Gabriel Liiceanu, la publicarea *Jurnalului*, se justifica atunci doar într-o anumită măsură. Și unul și celălalt au „trădat”. Din motive diferite. Liiceanu l-a trădat pe Noica pentru că se dorea, în felul acesta, mai aproape de model. Era orgoliul tânărului din el, nevoia de recunoaștere proprie și poate ceva mai mult. Desigur, ea trebuia să se împlinească într-un cal de curse care mănâncă jărat. „Trădarea” filosofului ținea, poate, tot de un orgoliu, dar pe dos. Filosoful nu dorea să fie expus altfel decât pe înălțimile Olimpului său. De ce mă

cobori printre *efemeride*? I-ar fi întrebat el. Efemeridele nu spun nimic despre zei. În același timp, însă, se supunea și el atracției universale. Ca să urci spre înălțimi trebuia să crezi. Și Noica știa bine lucrul acesta. Cum se dorea antrenor, dascăl, trebuia, mai întâi, să ne pătrundă în suflet, să ne ademenească, să găsească o modalitate prin care noi să fim ispitiți spre înălțimi. Și aici s-au potrivit cele două „trădări”. Dacă Liiceanu n-ar rămâne în cultura română decât cu *Jurnalul de la Păltiniș*, tot ar însemna ceva. N-a mâncat jăratic așa cum vroia Noica, lumea s-a lumit altfel după 1989, dar a ajutat, incontestabil, la diseminarea modelului, care a fost filosoful de la Păltiniș în lumea românească. Spun „care a fost” nu pentru că n-ar mai fi, ci pentru că atunci multe generații au trăit efectiv sub steaua lui. Spiritul noician era ca o idee vie care venea să ocupe un gol istoric și cultural. Am mai avut profesori pe care i-am iubit. Cu toate acestea, emulația care se crease în jurul lui Noica, dar și credința că ne puteam alege liber modelul, în afara școlii, model care venea din epoca figurilor tutelare, ne-au provocat dorința de a conta mai mult, de a avea un rost în cultura română. Așa a devenit Păltinișul o Fatima a iubitorilor de înțelepciune, iubitori care veneau aici să-și caute „duhovnicul”, spre a-i cere binecuvântarea *întru* marea filosofie.

I-am trimis prima scrisoare spre finele anului în care absolvisem facultatea, 1984, o scrisoare în care îi mărturiseam „ispitirea” și dorința de antrenoriat. Aruncat în lumea profesiei de dascăl, dar una cu totul nefilosofică, simțeam și mai mult nevoia să mă

supun tutelei sale. Răspunsul a venit repede. Bătrânul dascăl răspundea cu o răbdare incredibilă la toate epistolele pe care le primea. În anul următor, pleca în Apus cu o *Antologie Blaga* și urma să revină în iulie-august. Tot ceea ce am făcut în această perioadă de așteptare era să învăț germană, să citesc cu creionul în mână o parte din lucrările lui și să mă ocup de un Heidegger tradus, *Originea operei de artă*. Era, într-un fel, continuarea noicizării mele din ultimii doi ani de facultate. Adică, un fel de pregătire prealabilă dinaintea „întâlnirii”. Cunoșteam, de-acum, exigențele antrenorului.

L-am întâlnit în primăvara lui 1986 la Poșta stațiunii. Avea aura unui aristocrat cu... bască! La fel ca Heraclit, trăia într-o „sărăcie” asumată, fapt ce ține, fără îndoială, de natura omului spiritualizat. Te servea cu un pahar de pălincă în mansarda modestă a „Vilei 12”, în care locuia, în cea mai obișnuită calitate de gazdă. Mânca la masă cu tine la *Pensiunea* din stațiune, în cel mai firesc mod cu putință. La fel se și plimba. Și, culmea, la fel de firesc te certa. Veneam la Păltiniș cu trei cărți în germană, două de gramatică și cu *Brief über den humanismus*, ultima citită și răscită cu traducerea în față, spre a mă obișnui cu termenii filosofiei heideggeriene. Ulterior, mi-am exersat bruma de germană pe câteva texte din filosofia lui Nicolai Hartmann (*Kleinere Schriften*). „Heidegger e prea mult”, spunea Noica. Nu neapărat pentru câteva noțiuni ultracunoscute, întoarse pe toate părțile în tălmăcirea lor în alte limbi, cât, mai ales, pentru limbajul general, care era, într-un fel, o nouă gramatică a gândirii.

La seminarul privat mi-a pus mai multe întrebări. Era vorba de cunoscuta evaluare primă pe care o face orice dascăl, să vadă cam de unde trebuie să pornească antrenamentul elevului său. Întrebările erau legate de stăpânirea limbilor străine, de interesul pentru anumiți filosofi, de timpul pe care-l aveam la dispoziție și, nu mai puțin, de vrednicia proprie. Nu m-a întrebat niciodată despre profesorii mei din facultate, deși pe unii îi cunoștea, fără îndoială. Când era nevoit să trimită la anumite traduceri din germană, care se mai făcuseră, evita, de cele mai multe ori, numele traducătorului, dacă acesta era în viață și, mai ales, dacă era universitar. Așa se întâmplase, de exemplu, cu tălmăcirea heideggerianului *Seiende*, care avusese mai multe variante. El o preferase pe cea de *ființare*, redată, de altfel, și în *Originea operei de artă*.

Noica era numai pe jumătate socratic. În sensul că nu opera cu metoda ironiei, cel puțin nu cu tinerii. Din când în când, însă, putea deveni tăios. Nu te lăsa să rătăcești. Avea vocația dascălului de dinainte de război. Programul lui era simplu: trebuia să mănânci jărat, ca la orice antrenament. Să transpiri. Prima parte a antrenamentului era una de încălzire: turismul filosofic. Dacă știi engleză, citește-l pe Platon în engleză! Dacă știi franceză, citește-l în franceză! Avea și sfaturi tehnice pentru antrenament. De exemplu, cât timp să acorzi limbii germane? Chiar și o jumătate de oră, dar zilnic. Instrumentul, adică limba, era absolut necesar în vederea jocului final, ca o înnobilare, însă lectura constantă a textelor filosofice, de 6-8 ore

pe zi, era la fel de importantă, chiar dacă, deocamdată, doar cu instrumentele pe care le aveam la dispoziție, adică traducerea și cele câteva cărți în franceză, de la Biblioteca Universitară din Cluj, prin intermediul lui Virgil Ciomoș, sau de la cea din București, cu sprijinul lui Alexandru Boboc. Apoi venea germana, greaca, pentru marile texte filosofice în original.

Eram, cu alte cuvinte, „prizonierii” voluntari ai unui model. Eliberarea pe care ne-o oferea era dublată de respectarea contractului nescris dintre discipol și maestru. Noica își certa „sportivii” într-un fel mistic. Greșelile nu erau pedepsite cu greutatea canonului, ci cu promisiunea că respectarea lui va fi răsplătită înzecit. Pedepsa era, așadar, încurajatoare. Avea răbdare cu elevul lui și, uneori, găsea soluții chiar și la clinciurile vieții sale, care l-ar fi putut împiedica să-și continue proiectul. Așadar, nu puteai da vina pe condiții... Până la urmă, el ne oferise exemplul propriei experiențe. Trecuse prin destule umilințe: confiscarea averii, domiciliul forțat, pușcăria etc. Și convertise răul în bine. „S-au scris cărți și la lumina felinarului”, nu? Concentrase în el modelul paideic al tuturor figurilor tutelare, acum absente, de dinainte de război. Era un model spartan, e adevărat, dar cu finalitatea cuceririi platoniciene a lumii ideilor. Așa urcam din întunericul peșterii spre lumina zilei. Antrenorul era lângă noi și tot el ne aștepta la ieșire... Parcă ne-ar fi spus: *îngrijim copacii cu ochii la pădure*. Trebuie să avem în față strălucirea întregului. Adică, un „nu mai fi căutat dacă nu m-ai fi găsit”, cu grija pentru

drumul spre centru: truda lecturilor zilnice până la sărbătoarea survenirii ideii în cea mai potrivită limbă pentru filosofie – germana. Totul se construia sistematic, cu rigoare. La un moment dat, limba trebuia să coincidă cu filosofia. Cine n-a ajuns la filosofie, prin germană, a rămas doar un spiriduş, care mai aprinde, din când în când, câte o făclie, iubirii de înțelepciune. Contează mai puțin ce s-a ales de fiecare dintre noi după aceea, nu mai ținea de antrenor, ci de vrednicia proprie.

Probabil că dacă ar mai fi trăit după 1989, filosoful s-ar fi stins într-o mare de amărăciune. La convingerea pe care el o avea atunci, că aceasta ar fi singura cale spre cultura de performanță și a ieșirii românilor din anonim, altă variantă nu exista. De altfel, Noica a fost și criticat după căderea comunismului, printre altele, că această formă de supunere față de un maestru ar fi depășită în noua lume în care tocmai intrasem. „Era o lume liberă!...” Un frumos sofism. Dacă era o lume liberă, atunci trebuia să includă și această opțiune. Modelul paidic „Noica” nu obliga pe nimeni să i se supună. Din punct de vedere formal era o exigență ca oricare alta. Dacă vrei să creezi ceva la nivel de performanță, trebuie să te supui cerințelor domeniului în care te antrenezi. Dacă vrei să faci filosofie, trebuie să știi limbi străine și să citești în original, cu acribie, marile texte. Acesta era imperativul „pedagogic-andragogic” al programului Noica! Până la urmă, nu era decât „un punct de vedere”, pe care erai liber să-l accepți sau nu.

A doua „ispită” a modelului Noica era ispita condeiului său, adică *seducția estetică*.